જૈન લાયબ્રેરી ગ્રંથમાળા—પુસ્તક દૂસરા.

પ્રાણીપુકાર.

નગીનદાસજી—સુરત—લાઇન્સવાલેકી તર્ફસેં ભેટ.

દરદમંદોકો દલીલ સાથ દરખ્વાસ્ત રૂપ-

પ્રાણીપુકાર.

યાની

અહિંસાધર્મમર્મ-આદર્શ.

સંગ્રાહક પુરોહિત પૂર્ણચંદ્ર શર્મા.

પ્રકાશક, શ્રી હંસવિજયજી જૈન લાયબ્રેરીકે સેક્રેટરી
શાહ ફકીરચંદ ઈશ્વરદાસ.
અહમદાવાદ.

પ્રથમાવૃત્તિ પ્રત ૨૦૦૦.

અહમદાવાદ.
શ્રી "ડાયમંડ જ્યુબિલી" મુદ્રણમંદિરમેં
પરીખ દેવીદાસ છગનલાલને મુદ્રિત કિયા.

સંવત્ ૧૯૬૭. સને ૧૯૧૧.

વિનામૂલ્ય વિતરિત.

દીન સબનકો લખત હૈ, દીનહી લખે ન કોય;
જો રહીમ દીનહિ લખે, દીનબન્ધુ સમ હોય!

હોઈ રહીમ રહીમ ભજ, સજ સુસંગ ધરિ સ્નેહ;
તજ અનીતિપથ તુર્ત તો, હોગી નિર્મલ દેહ!

બડે દીનકો દુખ સુની, લેત દયા ઉર આનિ;
હરિ હાથીસોં કબ હતી, કહુ રહીમ પહિચાનિ?

મેહર્બાનીકે સાથ યહ દો બાત સુન લીજિયે.

અજીજ સાહબો ! તમામ સમજદાર ઈન્સાનોકી સમજસેં દૂર નહીં હૈ કિ સબકો બેજાન હોનેકે વક્ત બહોત તકલીફ હોતી હૈ. સબ કોઈ જાનતે હૈ કિ આમકા પેડ઼ કાટનેસેં આમકી મીઠી લહેજત કભી નહીં મિલસકતી હૈ. કુલ્લ મનુષ્ય ચાહતે હૈં કિ અપના પાલનપોષન કરનેવાલે મા બાપ ભાઈ વગૈરઃકો માંદગી ઔર બુઢાપા આનેસેં હિફાજતકે સાથ સેવા કરેં તો અપન સપૂતકે નંબરમેં ગિને જાયેંગે. દુઃખમેં સહારા દે જાન બચાનેવાલોંકે ગલેપર જાનબૂઝ છુરી ફિરા દેની યહ ખાનદાનોંકી કારર્વાઈ હુ યોં કોઈભી અકલમંદ નહીં કહેંગે. તમામ જાનદાર એક અલ્લાતાલા (પરમેશ્વર) કી મેહર્બાનીકા રૈનકદાર બગીચા હૈ ઉસેં જફા પહુંચાની બેલાજિમ હૈ. આલમભરકે લોગ બિનતકરારસેં કબૂલ કરતે હૈં કિ ખલક ખાવિંદ અદલ ઈન્સાફી ઔર રહેમસેં ભરપૂર હોનેસેં અપને એક બચ્ચેકોં જીલાનેકી ઔર દૂસરેકોં મારનેકી તરફદારી કરનેવાલેહી નહી હૈ. દૂસરે જાનકોં આરામ દેના સોઈ પુન્ય ઔર દુઃખ દેના સોઇ પાપ હૈં. તો મુનાસિબ હૈ કિ,—દૂધ દહી ઘી વગૈરઃ દેનેવાલે ઝૂલતે ખેલતે ઉપકારી ચરિંદોંકો બેગુન્હા મારકર ઉનકે ગોસ્તસેં પેટભર રાજી હોના સો અચ્છીબાત નહી હૈ. ચરિંદે ઔર પરંદે અપને દેશકી અખૂટ ઔર બહુતહી ઉપયોગી દોલત, સૃષ્ટિકી સૌંદર્યતા ઔર માનવજીવન વ્યવહારકા ઉત્તમોત્તમ જીવનતત્ત્વ હૈ, ઉનોકી અ-

અચ્છીતરહ પ્રતિપાલના કરનીહી યોગ્ય હૈ. ગરીબ–તવંગર–રાજા–મહારાજા–શહનશાહ આદિ સબકોં વિદિતહી હૈ કિ ગાય બૈલ વગૈરઃ પ્રાણિયોંકે સિવા ખેતીવાડિ યા દૂધ ઘી સંબંધી વ્યોપાર ઔર અપની આમદનીકા રસ્તા ખુલ્લા નહીં રહસકતા હૈ.

રાજા મહારાજાઓકોંભી માલૂમ હો કિ મનુષ્ય–પશુ–પંછી આદિ સભી આપહુકી હકુમતમેં રહનેસેં આપકીહી પ્યારી પ્રજા હૈ તો માનવકોં ઇન્સાફ ઔર પશુ પંછીકોં ગૈરઇન્સાફ દેના યહ કયા બેકાયદેકા કામ નહીં હૈ ? કયા આશ્રિતોંકો વિશ્વાસ દેકર જાન લૈના યે ભારી ગુન્હા નહીં હૈ ? તો ફિર કયોં ઉનકોં ફર્યાદકી દાદ ન મિલની ચાહિયે ? !

પ્યારે ગુણગ્રાહી ન્યાયપ્રેમી સાહબોં ! ઉન ચરિંદો ઔર પરંદો આદિકી ઉપયોગતા ઔર દુઃખકા જો કુછ હાલ ઉન્હીકી કહનાવટ રૂપ હમને જાહિર કિયા હૈ વો ધ્યાનદેકર સુન બારીકીકે સાથ ખયાલકરકેં જો ઈન્સાફી રાહસેં ઠીક લગે વૈસા કીજિયે કિ જિસ્સે નાહક ગુજરા જાતા જુલ્મ રુક જાંય. બસ યહી અર્જ ઔર ગરજ હૈ !

પ્રકાશક.

પ્રાણીપુકાર.

વસ્તુનિર્દેશાત્મક મંગલાચરણ.

(હરીગીત-છંદ.)

જય જગતજનની દયાદેવી! સુકૃતસુરતરુમંજરી,
  જય જીવજીવનરક્ષિકા સદ્ધર્મધારિણિશંકરી;
જય શિષ્ટજનકી ઇષ્ટદેવિ અભિષ્ટઅર્પક સર્વદા,
  જય ભક્તવત્સલ ભક્તકે મનભવનમેં વસહુ સદા! ૧
ભગવતી આપ પ્રતાપતેં અતિ પતિત જન પાવન ભયે,
  સ્વર્ગાદિ સંપતિ પાય પુનિ અપવર્ગમંદિરમેં ગયે;
ઇહિ હેતુ તુંહિ અઘહારિણિ મહા મોદમંગલકારિણી,
  દુખવિઘ્નવૃંદવિદારિણી જય જયતિ જગદુદ્ધારિણી! ૨

(છપ્પય-છંદ.)

દયા દેવદ્રુમ તુલ્ય-અહર્નિશિ ઇચ્છિત અર્પક,
  દયા સુસિદ્ધિ અમૂલ્ય-સિદ્ધિપદ સદ્ય સમર્પક;
દયા ધર્મકો મૂલ-શુદ્ધ સાત્વિક ગુણસ્થાપક,
  દયા પુણ્યતરુ ફૂલ-પરમપાવન ફલપ્રાપક;
વર મહિમંડન મંગલ પ્રથમ-દયા ધર્મગૃહનીવહૈ!
  વહી દયાદેવિકે ભક્ત સોઈ-જય જયકારી જીવહૈં!!!૩

ક્રિયાકાંડ નિત કરત ધરત પુનિ ધ્યાન નિરંતર,
તપ જપ વ્રત આદરત હરત હઠ દંભાડંબર;
ભરત ભજનભંડાર પ્યારસહુ તાર લગાકર,
પરસત તીર્થ અપાર પારબિનું કષ્ટ ઉઠાકર;
દૃઢ દયાયુક્ત યહુ કિન્હુ યહિ હોહિં સકલ બેશક સુફલ,
પર દયારહિત કિય કૃત્ય તો અવશિ હોત સબ શ્રમ વિફલ. ૪

(દોહરા-છંદ.)

સોઇ દયા સબકે હૃદય, રહે સ્થાયિ દિન રૈન;
જહાં તહાં પાવે સદા, સભી જીવ સુખ-ચૈન ! ૫

ઉદ્દેશ ઔર ઉપદેશ.

(દોહા-છંદ.)

દેહધારીકોં દુઃખદા, હૈ હિંસા હર્ગીજ;
સદ્‌ગતિકી હૈ શત્રુણી, બેશક દોજકબીજ. ૧
ભવવર્દ્ધક હિંસા સહી, હિંસા ઘોર કુકર્મ;
પૂરણ પાતિકપોષિણી, હિંસા પરમ અધર્મ. ૨
મહા અમંગલ મૂલ હૈ, હિંસા દુર્ગતિદ્વાર;
દુઃખોદધિ હિંસા પુનિ, અભાગ્યકો આગાર. ૩
ભાગ્યહીન જનહી ભજે, હિંસાકોં હરરોજ;
ભૂરિ ભયાનક પાપકા, શિરપર લાદત બોજ. ૪
દેવનકોં બલિ દેન અરુ, પેટ ભરનકે હેત;
જલ-થલ-ખગચર જીવકી, જાન જુલ્મસેં લેત. ૫

ન કછુ કરત નુકસાન કભી, ન કછુ દેત તકલીફ;
તદપિ તિર્યંગ જીવકે, હિંસક રહત હરીફ. ૬
પરાધીન પુનિ શસ્ત્ર બિનુ, અશરણ ઔર અનાથ;
પક્ષહીન બેદાદ ફિર, સાથ આથ નહિ હાથ. ૭
બેશક ઉસેં બચાઇયેં, અભયદાન દે ખાસ;
પર હિંસક ઉસકી જગહ, જાન લેત દે ત્રાસ. ૮
દેખી દૃશ્ય દયાજનક, દિલ ન હોત દિલગીર;
મનુજ નહિ સહિ દનુજ જો–જાનત નહિ પરપીર. ૯
સહસા અપને અંગકોં, કાટત કોઈ ક્રૂર;
કૈસી પીડ઼ા હોય સો, કરિયેં ખ્યાલ જરૂર. ૧૦
ન્યાયાલયકા નિયમ હૈ, અનાદિસેંહી અખંડ;
ઉબરેં અવશિ અદોષિ જિય, દોષિત પાવેં દંડ. ૧૧
નાહક હિંસક નિતપ્રતિ, ન્યાય–નિબંધ વિહાય;
જબહ કરત નિર્દોષ જિય, યહ કયા નહિ અન્યાય ?! ૧૨
પશુ પક્ષી નિત અપનકોં, સબવિધિ દેત સહાય;
કુરબાની ઉનકી કરેં, યહ કયા નહિ અન્યાય ?! ૧૩
પ્રાણી માત્ર પ્રભુકી પ્રજા, યાતેં કુટુંબિ કહાય;
કતલ કરેં સ્વકુટુંબકી, યહ કયા નહિ અન્યાય ?! ૧૪
અપને બચ્ચેકી તરહ, પશુ પંછીકો પ્રાય;
પાલેં અરૂ જી લેં અરે ! યહ કયા નહિ અન્યાય ?! ૧૫
નિજ પ્રાણોંકી પુષ્ટિ હિત, ઉરમેં આનંદ લ્યાય;
નષ્ટ કરત પરપ્રાણકોં, યહ ક્યા નહિ અન્યાય ?! ૧૬
નિજ પ્રાણાહુતિકે સમય, થર થર કંપત કાય;

પરપ્રાણાહુતિમેં મુદિત, યહ કયા નહિ અન્યાય ?! ૧૭
નિજ બચાવ હિત નિત ચહે, રહેમ રહીમ મનાય;
રાખત રહેમ ન અવરપર, યહ કયા નહિ અન્યાય ?! ૧૮
ક્ષણિક તૃપ્તિ હિત ઔરકોં, પ્રાણહાનિ પહુંચાય;
પેટ ભરેં મહા પાપસેં, યહ કયા નહિ અન્યાય ?! ૧૯
રક્ષણ હિત તિર્યંચગણ, રહ્યો મનુજ પેંહ આય;
પર રક્ષક ભક્ષક ભયે, યહ કયા નહિ અન્યાય ?! ૨૦
હૈ શરીર છોટા બડા, જીવ સમાન જરૂર;
દુઃખ ન ચાચત કોઉ ઉર, ચાહત સુખ ભરપૂર. ૨૧
જન્મ મરન જીવન તથા, સકળ સૃષ્ટિકો તંત્ર;
વાકી સબ સત્તા અહે, કુદરત હસ્ત સ્વતંત્ર. ૨૨
હિલે ન ઉસકે હુકમ બિનુ, રોમ પંખ યા પાન;
'હૈ સત્તાધારી હમેં,' યોં કહેં સો નાદાન ! ૨૩
કુદરતકી કારીગિરી, નાશ કરત યદિ કોય;
કુદરતિકાનૂનસેં સહી, ગુનહગાર સો હોય. ૨૪
કુદરતદત્ત સુપ્રાણધન, લૈન ચલાવત લૂટ;
પર કિનકે હિત કરત યહ, ઇતની માથાકૂટ ?! ૨૫
ભરત ભરત સબ મરગયે, પર યહ પાપી પેટ;
રીતોકો રીતો રહ્યો, નિર્ભર ભયો ન નેટ ! ૨૬
ઐસે ઉદર હિતાર્થ કયોં, કરિયેં પાપ અમાપ ?
સુકૃત ભરિયેં સતત પ્રિય, હરિયેં સર્વ સતાપ. ૨૭
માંસભક્ષિ માનવ નહી, ફલાન્નભક્ષી ખાસ;
રચના કુદરતિ દેહકી, દેત અધિક વિશ્વાસ. ૨૮

માંસભક્ષિકે દંત નખ, ભૂરિ ભયંકર હોય;
આકૃતિ ક્રૂર અશાંતિમય, સાક્ષી પૂરત સોય. ૨૯
સસ્તે સુંદર સુગમસેં, મિલેં અન્ન ફલ શાક;
મહગા મુશ્કિલિસેં મિલૈ, કુત્સિત માંસખુરાક. ૩૦
પુષ્ટી બલ આરોગ્યપ્રદ, ફલ અરુ અન્નાહાર;
દુર્ગતિ દુખ રુજ નિધનકા, સાધન માંસાહાર. ૩૧
પરઉપકારહી પુણ્ય હૈ, પરપીડ઼ન સોઇ પાપ;
પાપ ત્યજી પ્રિયપુણ્યકા, જપિયેં અહનિશિ જાપ. ૩૨
કૃત્યાકૃત્ય રૂ હિતઅહિત, લાભ હાનિ નિર્ભ્રાંત;
સમુઝત સાર અસાર સબ, સોઇ માનવ મતિવંત. ૩૩
પ્રાણીરક્ષણ હિત સદા, રૂચિ સહ રહત તયાર;
યા જગમેં વહી મનુજકો, ધન્ય ધન્ય અવતાર! ૩૪
ભોજન ભય રતિ આદિમેં; જન તિર્યંચ સમાન;
સદાચાર સત્કૃત્ય નિત, ભજે સો મનુજ પ્રધાન! ૩૫
નિશિદિન નિંદ્યાચારમેં, મસ્ત રહત મૂર્ખેશ;
હે જનવર! વો જન નહી, જાનત ધર્મ ન લેશ. ૩૬
બુરે હાલસેં ઘાતકી, કરે સ્વજનકા ખૂન;
ક્યૌં કલ્પાંત કરો અતિ, ધીરજ ધરે બિહૂન? ૩૭
ખૂન કરત તિર્યંચકા, હિંસક ત્રાસ સમેત;
ક્યૌં નહિ ગેરત આંસુ તબ, દયાધર્મકે હેત? ૩૮
અંતકાલમેં જીવ સબ, ચાહત શાંતિ મહાન;
તન મન ધનસેં ઉન્ સમય, દીજેં શાંતિપ્રદાન! ૩૯
સમસ્ત પ્રાણી સમાજમેં, મનુજ પ્રાણી મતિવંત;

મનુજ પ્રાણીમેં મહિપતી, સર્વોત્તમ ધીમંત. ૪૦
ન્યાય નિયમ યુત નિતપ્રતિ, પાલત પ્રજા પ્રજેશ;
કરત કોઈ અન્યાય તો, દેવત દંડ હમેશ. ૪૧
સદા અદલ ઇન્સાફ દે, સબકી ચાહત ક્ષેમ;
પ્રાપ્ત કરત પૃથિવીપતી, પૂર્ણ પ્રજાકો પ્રેમ. ૪૨
હુકુમતભરમેં જો રહેં, જલ–થલ–ખેચર જીવ;
ઉન્ સબ પ્યારી પ્રજાહુકી, સુને સપૂરણ રીવ. ૪૩
તદપિ તિર્યગ્ પ્રાણિકી, સુનત ન કોઉ ફર્યાદ;
તાજુબકી યહ બાત હૈ ! દુખિકોં મિલૈ ન દાદ !!! ૪૪
ન્યૂનાધિક ગુણવાન કભિ, હોય પ્રજા તઉ તાત;
પ્રિય યા અપ્રિય ના ગિને, વિશ્વવિદિત યહ બાત. ૪૫
તિર્યગ માનવ દોનૂમેં, દાખિ તફાવત રાય;
એકકોં દેવત ન્યાય અરુ, એકકોં દેત અન્યાય ! ૪૬
યહ દેખી તિર્યંચને, સોચ્યો સિદ્ધ ઉપાય;
નમ્ર અર્જ કરી મનુજકોં, લીજે પ્રથમ મિલાય. ૪૭
દોનૂ પ્રજા એકત્ર હો, પીછે દેં ફર્યાદ;
અવશ્ય મિલેગી નૃપતિસેં, સકલ દુઃખકી દાદ ! ૪૮
ઇહિહિતુ તિર્યગ્ જીવને, કીનો સત્ય પુકાર;
સો સુનિ ઉત્તમ જીવ સબ, ગ્રહો દયાપથ સાર ! ૪૯
દયા ધર્મ સત્કર્મ હૈ, દયા મુક્તિદાતાર;
દયા ભજિ ભવિજન ભયે, સદ્ગતિકે સરદાર. ૫૦
દયા દૈવીસંપત્તિ હૈ, હિંસા અસુરસઁપત્તિ;
યાતેં જીવદયા ભજી, વિગલિત કરો વિપત્તિ. ૫૧

ગોપુકાર.

(કયા કયા કહું મૈં કૃષ્ણ કનૈયાકે બાલપન્-યહી રાહ.)

હૈ હિન્દવાસિ હિન્દૂ ઈસ્લામિ ઈસાઈ,
 શૈવી વ શક્તિપૂજક જૈની વ બૌદ્ધભાઈ;
હમ ધર્મકી તુમ્હારી હૈં સેવનીય માતા,
 હૈ દૂગ્ધહીકી ધારોંકા તુમીસેં સચ્ચા નાતા. ૧
અપને અપાર દુઃખકી કહતી હૈ હમ કહાની,
 હો દત્તચિત્ત સુન લો અભિમાન ત્યાગિ માની;

ખા કરકેં ઘાસ ભૂસા પી કરકેં તાલ પાની,
  હમ કર રહી ગુજારા યહ બાત જગકી જાની. ૨
પર તુમકોં હૈં પિલાતી અમૃતકી શુદ્ધ ધારા,
  બલ વીર્ય આદિ બઢ઼તા જિસ્સેં સદા તુમ્હારા;
પૂરી જલેબી હલુવા જિસકી અકડ઼કેં ખાતે,
  સોચો તો શુદ્ધ જીસેં કિસકી કૃપાસેં પાતે? ૩
બર્ફી વ માલપૂઆ ઘૃત દૂધ અરૂ મલાઈ,
  યહ ન્યામતેં હે તુમને બોલો કહાંસે પાઈ;
ઉપકાર નિત્ય જિતને કરતી હુઁ મૈ તુમ્હારે,
  સોચો તો કૌન કરતા ઉતના સિવા હમારે? ૪
બચ્ચે હમારે પ્યારે હલકોં સદા ચલાતે,
  ઉત્પન્ન અન્ન ઉત્તમ કરકેં તુમ્હેં ખિલાતે;
જીવિત દશામેં તુમકોં અન્મોલ રત્ન દેતી,
  બદલેમેં ઉસકે કેવળ હુઁ ઘાસ પાત લેતી. ૫
મરનેપૈ અપને તનકા મૈ ચામ તક ભી દેતી,
  સહતી હુઁ દુઃખ સ્વયં પર તુમકોં મૈ સૌખ્ય દેતી;
ગોબર હમારા પૃથ્વીકોં શુદ્ધ સ્વચ્છ કરતા,
  અરૂ મૂત્ર ભી હમારા રોગોંકોં જડ઼સેં હરતા. ૬
ભારતમેં હોતી જબથી સેવા સદા હમારી,
  તબ કોઇ ભી ન રહતાથા દેશમેં દુખારી;
બલ બુદ્ધિ આદિ ધનસેં પૂરાથા દેશ સારા,
  તકતા ન થા પરાયેકા યહ કભી સહારા. ૭
રાજેંદ્ર કૃષ્ણુ સ્વામી ગોપાલ વે કહાતે,

સુભક્તિપૂર્ણ મેરે ગુણોંકો નિત્ય ગાતે;
લે કાઁખમેં કમરિયાં કરમધ્ય લકુટિ ધારે,
ફિરતેથે જંગલોમેં પીછે સદા હમારે. ૮
કરતેથે પ્યાર પૂરા ધરતેથે હાથ તનપર,
રહતાથા ધ્યાન મેરા હરવક્ત ઉનકે મનપર;
તિસ પરભી હાય ! તુમને મહિમા ન મેરી જાની ?
સોચો તો ગૌર કરકેં ક્યોં બુદ્ધિ હૈ હિરાની. ૯
મેરે બિના તુમ્હારા કુછભી ન કામ હોગા,
મેરે બિના તુમ્હારા જીવન તમામ હોગા;
ભારતમેં માન પૂરા રહતા અગર હમારા,
તો આજ હાલ બદતર હોતા ન યોં તુમ્હારા. ૧૦
ગર હમ ન કષ્ટ પાતી ક્યોં પ્લેગ દુષ્ટ આતા,
વિકરાલ કાલસે ક્યોં ભારત રુલાયા જાતા;
ઋષિયોંકા અંશ તુમમેં કુછ શેષ ક્યા નહીં હૈ ?
જો ઇસ સમય ભી તુમને યોં મૌનતા ગહી હૈ ! ૧૧
ખટખટ છુરી હમારી ગરદનપેં હાય ચલતી,
આંખે તુમ્હારી તિસપર ભી જરા સી ન ખુલતી;
હમ દુઃખસેં તડપતી તુમ હો મજે ઉડાતે,
માતાકે કષ્ટપરભી કુછ ધ્યાન તુમ ન લાતે. ૧૨
તુમ તીસ કોટિ હિન્દી પ્રિય પુત્ર હો હમારે,
પર કુલકલંક જન્મે બૈઠે હમેં બિસારે;
ગર તીસ કોટિ હિન્દી કર્ત્તવ્ય અપના પાલેં,
તો ઘોર યાતનાઓંસે વે હમેં બચા લેં, ૧૩

જબ સાઠ કોટિ કરસેં રક્ષા હમારી હોગી,
  સબ આપદા હમારી તબ ક્યોં ન નષ્ટ હોગી ? !
પર માતુસેવા કરના તુમ હાય ! ભૂલ બૈઠે,
  રહેતે હો સદા તુમ તો નિજ ઐંઠહીંમેં ઐંઠે. ૧૪
હો ઇસ પ્રકાર કબ તક આનંદ પા સકોગે ?
  ગર હમ ન રહ સકેંગી તુમ ભી ન રહ સકોગે !
ભારતકે હાય નેતા હોતા કભી બિચારા,
  પહલે હમેં બચાના કર્ત્તવ્ય હૈ તુમ્હારા. ૧૬
હે કાંગ્રેસ પ્રેમી ! હે ક્રીડકે ઉપાસક !
  હે દેશકે સુધારક ! હે જ્ઞાનકે પ્રકાશક !
પ્રતિવર્ષ તુમ સભામેં પ્રસ્તાવ પાસ કરતે,
  પર મેરી આપદાપર કુછ ભી ન ધ્યાન ધરતે. ૧૬
યહ ઉન્નતિકી ડીંગેં સબ વ્યર્થ હૈં તુમ્હારી,
  જબ તક કરો ન રક્ષા જી જાનસેં હમારી;
ઉપકારી જીવ હૈ હમેં મરનેકા ગમ નહીં હૈ,
  ઇસ નાશવાન જગમેં કોઇ અમર નહીં હૈ ! ૧૭
પર શોક હૈ તો યહ હૈ ભારતમેં બિન હમારે,
  બિન અન્નકે મરેંગે પ્યારે સુવન તુમ્હારે;
ઘી દૂધ જબ હમારા અપ્રાપ્ય ઉનકોં હોગા,
  સોચો તો ઉનકોં તબ ફિર ક્યા ક્યા ન કષ્ટ હોગા ? ૧૮
કિસ ભાવસે તુમ્હેં વે તબ યાદ નિત કરેંગે,
  ગોવંશનષ્ટકર્ત્તા તબ કિસકોં વે કહેંગે ?
હિન્દૂસભાને પરિચય હિન્દૂત્વકા દિયા હૈ,

પ્રસ્તાવ મેરી રક્ષાકા પાસ ભી કિયા હૈ ! ૧૯
સમ્રાટ શાહ અકબરને કીથી હમપૈ દાયા,
ગોવધકે રોકનેકા કાનૂન ભી ચલાયા;
અબ ભી તો શાહ કાબુલને કરકેં યહ દિખાયા,
ગાયોંકોં ઈદકે દિન કટનેસેં થા બચાયા. ૨૦
શાહે નિજામને ભી યહ ધર્મફલ લિયા હૈ,
નિજરાજ્ય ભરમેં ગોવધકોં બંદ કરદિયા હૈ;
અબ ટોકમેં ભી ગાયેં કટને નહીં હૈં પાતી,
ઇન મુસલિમોંકોં લખિકેં ઠંડી હુઈ હૈ છાતી. ૨૧
કોટાનરેશનેં હૈ અબ પુણ્યફલ કમાયા,
ગોવધકે મેટનેકા આઈન હૈ ચલાયા;
કશ્મીરકે નરેંદ્રનેં ભી રાજધર્મ સાધા,
હમપૈ દયા દિખાકેં કી દૂર પ્રાણબાધા. ૨૨
ગોંડલનરેશને ભી લીની ખબર હમારી,
ગોહત્યા રોકદેનેકી ટેક શુદ્ધ ધારી;
હાલારપતિ જામને ઠહરાવ તો કિયા હૈ,
ગૌ બચાયવેંકે હેત ખાસ દિલ દિયા હૈ. ૨૩
પરમાત્મા દયાલૂસેં હૈ વિનય હમારી,
ઇન ધર્મમૂર્ત્તિયોંકોં રખખેં સદા સુખારી;
ગર તુમ ન કરસકોગે ગોવધકોં બંદ પ્યારે,
તો ધ્યાન ધરકે માનો ઇતને બચન હમારે. ૨૪
ધન દેકેં અરુ દિલાકેં ગૌશાલા કરદો જારી,
ઇસ્સેંભી પ્રાણરક્ષા હોગી બહુત હમારી;

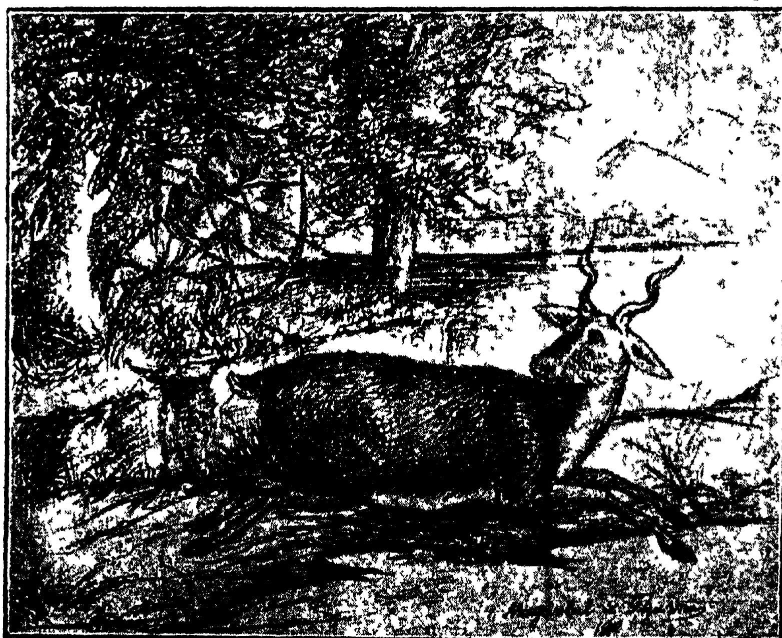
સબ અપને અપને ઘરમેં ઇક ઇક ઘડ઼ા રખા લો,
નિત એક એક મુઠ્ઠીભર અન્ન ઉસમેં ડાલો. ૨૫
જબ ઇસ પ્રકાર પૂરા હોવે ઘડ઼ા તુમ્હારા,
તબ ભેજ દો વો જહાંપર ગોશાલા હૈ હમારા;
યદિ યહ ન કર સકો તો પ્રતિ માસ આયમેંસેં,
કુછ દાન કર દો હમકોં ચલ જાય કામ ઐસેં. ૨૬
ઔર સદ્‌ગૃહસ્થ સારે ગૌકોં પાસ રક્ખેં,
ગોવંશકી હો રક્ષા ઔર ખુદ સુધાકોં ચક્ખેં;
જબ ઇસ પ્રકાર હોગી રક્ષા સદા હમારી,
તબ દેશ ક્યોં ન હોગા સબ ભાંતિસેં સુખારી. ૨૭
ભારતનિવાસિ હોંગે તબ પૂર્ણ શક્તિવાલે,
ઘી દૂધકે બહેંગે ઇસ દેશમેં પનાલે;
તુમ સુન ચુકે હો અબ તો સારા કથન હમારા,
અબ સોચ સમઝ લીજે નિજ હાનિ લાભ સારા. ૨૮
સારા વિલાપ હમને અપના તુમ્હેં સુનાયા,
ઔર કામકાભી હમને શુભમાર્ગ હૈ દિખાયા;
અબ કામ કર દિખાના કર્ત્તવ્ય હૈ તુમ્હારા,
સંસારમેં તુમ્હારાહી હૈ હમેં સહારા. ૨૯

(કવિકથન–દુહા છંદ.)

ગૌબ્રાહ્મન પ્રતિપાલકા, બિરૂદ ધરૈં ભૂપાલ;
પર ગૌવિપ્રનકી કભી, લેત ન સાર સંભાલ ! ૧
સ્વાર્થ અરૂ પરમાર્થ હિત, ગઉઅનકો કરી પક્ષ;
ગૌવધ રોકનકે લિયે, પૂરન દેવૈં લક્ષ. ૨

હાલત સુધરે હિંદકી, તર ત્રિજોરી હોય;
સકલ સુફલ વ્હૈ કામના, પર નહિ સોચત કોય ! ૩
જગજીવન ગોમાતહૈ, સકલ સુખોંકી ખાન;
યાતેં ગઉકા પ્રેમ સહ, કરો સદા સન્માન. ૪
ગોકી સેવા ભક્તિસેં, સુગતિ હોત સ્વાધીન;
ધેનુવૃદ્ધિકે ધ્યાનમેં, રોજ રહો લયલીન. ૫

હિરનકી પુકાર.

(સાદી રંગતકી લાવની.)
હે હિતકરનર ! અબ સુનિયેં અર્જ હમારી,
ક્યા કસૂરસેં સંહારત હમેં શિકારી ? ! (ટેક.)

હમ કરત ન કુછ તોફાન લેશ ભર હાની,
  વન ફિરત ચરત તૃણુ હરિત પિબત નિત પાની;
નિત શીત ધૂપ વર્ષાકી સહત હૈરાની,
  વનવિભૂતિમેં હમ વૃદ્ધિ કરત હિત માની;
રહેં વફાદારી સહ રોજ પૂર્ણુ હિતકારી,
  કયા કસૂરસેં સંહારત હમેં શિકારી ? ! ૧
જો ગ્રહી દંતતૃણુ શરણુ ચહે રિપુ આ કર,
  યા પીઠ દિખાકર ભગે લુકે કહીં જા કર;
પુનિ શસ્ત્ર રહિત અરુ દયાપાત્ર હો હિતકર,
  નરવીર ન મારત ઉસેં દયા દિલ લાકર;
હમ હિરન જાતિ સબ નિત્ય ઉક્ત ગુણુધારી,
  કયા કસૂરસેં સંહારત હમેં શિકારી ? ! ૨
હમ ભોલે ભાલે રાગલુબ્ધ વિશ્વાસી,
  નિઃશંક યૂથ સહ નિત્ય રહેં સુવિલાસી;
હિતશત્રુ હિંસક હમેં દેત દુઃખરાશી,
  કોઇ બચાઓ હમકોં વીર ! સુગતિ–અભિલાષી;
મહિપતિસેં મંગો શુદ્ધ ન્યાય સુખકારી,
  કયા કસૂરસેં સંહારત હમેં શિકારી ? ! ૩

(કવિકથન–દોહા છંદ.)

પ્રથમ ફર્જ સુપ્રજેશકી, રખે ન કચ્ચે કાન;
  નેક ન્યાય દેવેં સદા, સબકોં એકસમાન, ૧
તરૂ પશુ આદિ તમામ હૈં, સૃષ્ટિકો શિંગાર;
  ખુદ ઉનકી આબાદિ હિત, રોજ રહે તૈયાર. ૨

નેકી પુકરાવત નિતાન્ત, નેકીદારકે પાસ;
  કરૈં ન નેકી નેક તૌ, નેકી બદીકો ભાસ! ૩
પૃથિનાથ શિરનાથ તઉ, તિર્યગ રહે અનાથ;
  બડે સોચકી બાત હૈ, નાથ ન કરત સનાથ! ૪

મેંઢેકી પુકાર.

(ચોપાઇ-ત્રિતાલ)

અબ સુનિયે અર્જ હમારી, કહેં બેરહીં[?]બેર પુકારી;
  હમ ગરીબ માયાલુ જાતિ, મારે નાહક નિર્દય કાતી. ૧

હમ કુછ ન કરત નુકસાન, નહીં માંગેં કછુ ખાનપાન;
વૃક્ષ વેલી તૃણાંકુર ખાકેં, પીવેં પાની જલાશય જાકેં. ૨
રહેં આધીન રોજ જરૂર, દેવેં દુગ્ધાદિક ભરપૂર;
દુઃસહ શીતાદિક દુઃખ, કરેં સહન તૃષા અરૂ ભૂખ. ૩
ઊન દેઇકેં શીત નિવારેં; તોભી ત્રાસ દે દૈત્ય સંહારેં;
દેવ દેવીકો દે બલિદાન, મદ્યપીકે કરેં લોહુપાન. ૪
હેં જો દેવ દેવી બલહીન, દિનરાત રહેં પરાધીન;
ભરેં પેટ પશુ મરવાકેં, જીવેં ઔરકા આમિષ ખાકેં. ૫
વે ક્યા વાંછિત પૂર્ણ કરેંગે?! પ્લેગ મરકી ક્યા દૂર હરેંગે?!
ચિતમેં નહીં સોચેં અજ્ઞાની, સુખ ચાહત મન્નત માની. ૬
ભલે કૃત્યસેં હોગી ભલાઇ, યહ સત્ય બાત સુખદાઈ;
શાસ્ત્રકો શસ્ત્રરૂપ બનાયે, સત્ય અર્થહુકો પલટાયે. ૭
માંસભક્ષીને માયા ફૈલાઇ, જીવહિંસાકી રીતિ ચલાઈ;
નામ દેવકા કામ સ્વયંકા, મારી રંકકો વ્હેં નરબંકા. ૮
હૈ કોઇ ઉપકારી બ્હાદુર બચ્ચા ? દયાદેવીકા સેવક સચ્ચા ?
વૈસે મૂઢનકો સમઝાવૈ, પરમધર્મકા મર્મ બતાવૈ. ૯
જિસ્સેં જીવ હમારા બચેગા, દયાધર્મકા મહાત્મ્ય જચેગા;
પુનિ હોગા સ્વદેશોદ્ધાર, વિસ્તરેગા જય જયકાર ! ૧૦

(કવિકથન દોહા છંદ.)

પાંચ જાતિકે દાનમેં, અભયદાન અતિ શ્રેષ્ઠ;
વહિ દાનકે હિત સદા, કરિયેં કાર્ય યથેષ્ટ. ૧
ઇસ્સેં પ્રજા પ્રજેશકો, હોગા લાભ અપાર;
ઉભયલોક સુધરત અરૂ, આખિર બેડા પાર. ૨

ભૈસેકી પુકાર.

(ગોપીચંદ લડકા ! જોગી હોજારે-યહી રાહ હૈ.)

રે કોઇ હમેં બચાઓ ! રહેમ હૃદયમેંહુ લ્યાયકેં.
  હમ મહિષ મહિષી ઉત્પાદક, પરોપકારી કહાવેં;
દુગ્ધ દધી ઘૃત મસ્કાદિકકા, સુંદર સ્વાદ ચખાવેં. રે કોઇ૦ ૧
  કોષ ગાડી હલમેં જૂતેં હમ, દામ ન કછુ લેતે હૈં;
અન્ન ફલાદિક પૈદા કરનમેં, મદદ ખૂબ દેતે હૈં. રે કોઇ૦ ૨
  ભાર પીઠપર વહેં સદા હમ, કરેં મજૂરી પૂરી;
પખાલસેં પુનિ પાની લાકર, સેવા બજાવેં સનૂરી. રે કોઇ૦ ૩

ચૂનેકી ચક્કીભી ખીંચે, સ્વારીકા સુખ દેવૈં;
ગમ્યાગમ્ય વિચારેં હરદમ, સદાચારકોં સેવૈં. રે કોઇ૦ ૪
પર જબ નૌરાત્રી નૌતમ દિન, વિજયાદશમી આવૈં;
તબ સબ સેવા બદલેમેં હમ, પ્રાણદંડકોં પાવૈં. રે કોઇ૦ ૫
ફૈલે મહામારી તબ ફોકટ, અસુર દેવીકે આગૈં;
બલિદાન હિત જાન હમારા, લેત અતિ અનુરાગૈં. રે કોઇ૦ ૬
દોષ ઔરકા દંડ ઔરકોં–મિલે ન્યાય યહ કૈસા ?
દોષ ભૈંસેકા દંભ બિહિસ્તીકોં–દેત હૈ મિસલા વૈસા ! રે કોઇ૦ ૭
પૂર્ણ મનોરથ હુએકી મન્નત, ક્રૂર કૃતઘ્નિ કરત હૈં;
ગિનિ મંગલ દિન કરી અમંગલ, પાપી પેટ ભરત હૈ, રે કોઇ૦ ૮
અતિ તપ્ત કરી લોહ શલાકા, હમરે શિરમેં ડારૈં;
બલિ હિત બેહદ બલ બતલાકેં, બુરે હાલસેં મારેં. રે કોઇ૦ ૯
રક્ત હોત મધુ રક્તપાન કરી, તિલક રક્તકેં ધારેં;
દ્વાર દ્વારપેં લોહુકે છાપે, દેઇ દૈત્ય હિત હારેં. રે કોઇ૦ ૧૦
પાપ દુરાશિષ લેઇ હમારી, ચહેં પુણ્ય ફલ પાપી !
બુરા કિયેસેં બુરા હોત હૈ, ભલા ન હોત કદાપી ! રે કોઇ૦ ૧૧
અંધપરઁપરાસેવી રાજ્યમેં, માંગલીક દિન આવે;
અલા બલા સબ દૂર કરન હિત, હમરા ગલા કટાવેં. રે કોઇ૦ ૧૨
મૃત્યુમુઁહમેં ફઁસે હુએકોં, છુડાવે મંગલ સોઇ;
મરન શરન કરી કેં ચહેં મંગલ, અવશિ અમંગલ વોહી ! રે કોઇ૦ ૧૩
ધરનીપતિ ધન્યાતિધન્ય સો, હૈં જો કરુણાધારી;
પશુવધ બંધ કરી પશુઓંકી, શુભાશીષ સ્વીકારી. રે કોઇ૦ ૧૪

ઉપયોગી પશુઓંકા પાલન, કરિકેં દેશ દીપાવો;
સુખસ્મૃદ્ધિકી વૃદ્ધિ સહિત નિત, મોજમજાહુ અજમાવો.રેકોઇ૦૧૫

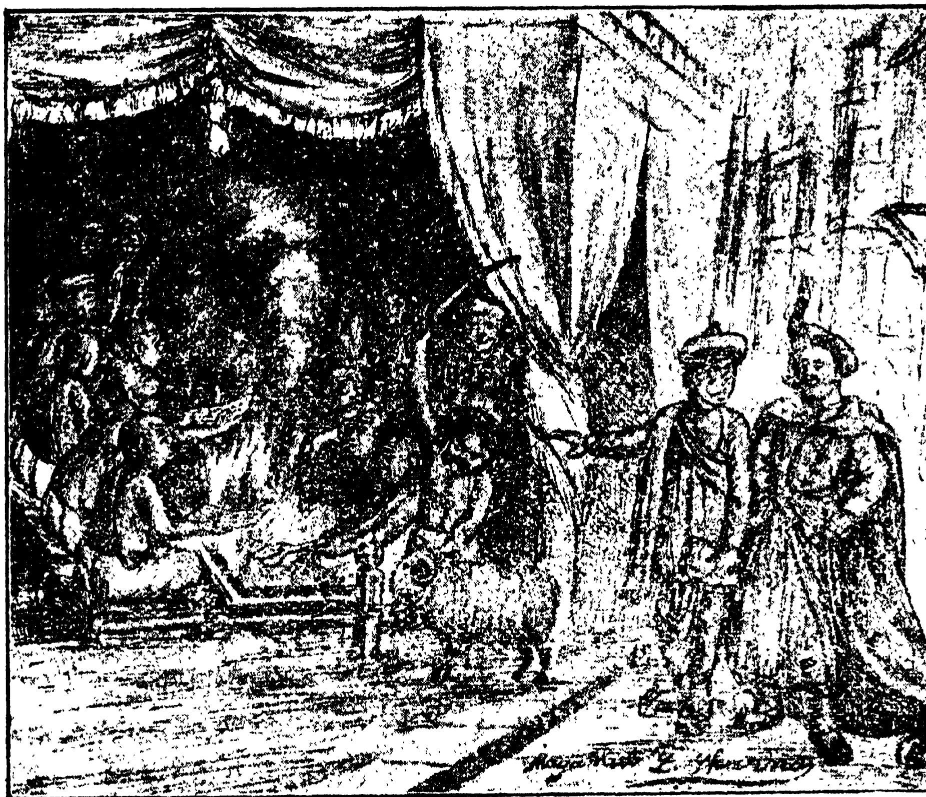
(કવિકથન દોહરા.)

ઉપકારીકા ઉમ્રભર, અતિ માનત અહસાન;
પ્રત્યુપકાર કરંત નિત, સોઇ ઉત્તમ કુલવાન. ૧
અવલોકી ઉપકારીકોં, તારી દેઈ ખુશી હોય;
કદર ન કછુ બૂઝત કભી, મધ્યમ જનહૈં સોય. ૨
ઉપકારીકોં દેખિકેં, મુંહ છિપાવત મૂઢ;
અથવા મૌની બન રહત, સોઈ અધમ અગૂઢ. ૩
ભૂલિ ભલે ઉપકારકોં, કરત અતિ અપકાર;
અધમાધમ સો આપહી, ખોલત દુર્ગતિદ્વાર. ૪
ઇહિ હિત નિત ઉપકારિકા, ઉન્નત પ્રત્યુપકાર;
કરિકેં વરિયે વિશદગતિ, ભરિયેં પુન્યભંડાર. ૫

બકરેકી પુકાર.

(મેરે મોજી સરદાર યાર પ્યાર ટોપીવાલે-યે રાહ)

દીજે દાદ ફરયાદકી આબાદ રહેમ ધારી.
હમ અજજાતિ અંશ માત્રભી, ખર્ચ ન ખચિત કરાવૈં;
વન વિચરી ચરી કુત્સિત વનસ્પતિ, નિત નિત ગુજર ચલાવૈં. દીજે. ૧
અજાદુગ્ધસેં પિત્ત ગર્મી અરૂ, ખાંસી યુક્ત ખુખાર;
મિટે ત્રિદોષ મુંહપાક ક્ષય, પુનિ રક્ત-અતિસાર. દીજે. ૨

બકરીકે ઘૃત સેવનસેં ફિર, કાસ શ્વાસ ક્ષય જાવૈ;
પુષ્ટિ વઢાવૈ નેત્ર દીપાવૈ, જઠરાગ્નિકોં જગાવૈ. દીજે. ૩
અજામૂત્રસેં ઉદરામય અરૂ, ગુલ્મ શૂળ દમ ખાંસી;
પાંડુ બવાસિર દર્દ મિટા કર, ટારે તુરંત ઉદાસી. દીજે ૪
અજાદધિ અરૂ અજાતક્ર પુનિ, અજામિંગણી આદિ;
હૈં હિતકારી તઉ હમારી, કયોં કરતે બરબાદિ ? દીજે ૫
બાબાગાડીમેં જૂતે હમ ફિર, હરકત દૂર હઠાવેં:
ખેલ દિખાકર ખુશી કરેં પર, હમકોં કોઉ ન બચાવેં. દીજે. ૬

મુવે બાદભી ચામ દામ બિન, દેવૈ દયા બિચારી;
વાદ્યનાદ પગરક્ષક આદિ, કામ કરેં હિતકારી. દીજે. ૭
તોભી બલિદાનકે બ્હાને, દેવદેવીકે આગૈ;
ગલા હમારા કાટી હિંસક, સુખ સદ્ગતિકોં માંગૈ. દીજે. ૮
સાદી મન્નત જાફતમેં અતિ, આફત હમપર આવૈ;
ધર્મક્રિયા બકરીદ સમય તા, ક્રૂર કેર બરતાવૈં. દીજે. ૯
હિંદુ યવન આદિ સબ ઐસા, હમપર જુલ્મ ગુજારે;
રક્ષક સોઈ ભક્ષક હોવેં તબ, કહો કહાં જાય પુકારેં? દીજે. ૧૦
જાન હમારા લેન હિતાર્થૈં, વિત્ત ઔ વક્ત ગુમાવૈં;
નિર્દય યાજ્ઞિક યજ્ઞકુંડમેં, હમેં હોમી સુખ પાવૈ! દીજે. ૧૧
હમકોં સ્વર્ગ ભેજીકેં વે સબ, સ્વર્ગ મિલાના ચ્હાવૈં;
વે ખુદ ક્યોં નહીં જાન દેઇકેં, સત્વર સ્વર્ગ મિલાવૈં?! દીજે. ૧૨
પેટ પૂર્ણ પરસાદ લેત કોઇ, ભૂખ ઔરકી ભાગ;
અહં બકકી યહ અજબ બાતહૈં, નેકી બદીસેં માંગે! દીજે. ૧૩
હમકોં યહાંહી સ્વર્ગ બરોબર, સુખ વિલાસ હૈ હાજિર;
જબરદસ્તીસેં જાન લેઇકેં, ક્યોં હોમતહૈં કાફિર. દીજે. ૧૪
પંડિત વર ધનપાલ પ્રબોધિત, ભોજ ભૂપને હમકોં;
યજ્ઞકુંડસેં બચાએથે સો, દેત સબૂતી તુમકોં. દીજે. ૧૫
હિંસાતેં સુગતિ હોય તો ફિર, પુન્યકોં કો પુંછેગો?!
અજવધ અર્થહૈ અજામેધકો, ક્યોં કર વોહ જચેગો! દીજે. ૧૬
અજન્મધારક અજ કહુલાવૈં, ઉસકા હોમ કહાહૈ;
તીન વર્ષકે તુસયુત ચાવલ; અજ ઉન્હીકોહી લિખાહૈ! દીજે. ૧૭

ધાન્ય યવાદિક જો ન ઊગે સો, હોમકાર્યમેં લૈના;
 વો અજ બદલે કયા અજ પશુકોં, હવનકુંડમેં દૈના ?!દીજે. ૧૮
પર યાજ્ઞિક વૈદિક બ્રાહ્મણ હૈં, સચ્ચે શત્રુ હમારે;
 પ્રથમ પૂજી સન્માની પીછે, દગા દેઇકેં મારેં. દીજે. ૧૯
દક્ષદયાલુ લક્ષ દેઇકર, પક્ષ હમારા કીજે;
 યહી પુન્યસેં સ્વર્ગ મોક્ષકી, સંપતિ સુખસહ લીજેં.દીજે. ૨૦
માંસલોલુપી લોગ હમારે, બુરે હાલ કરતે હૈં;
 સ્વલ્પ સ્વાદહિત અઘ અનલ્પસેં, પાપી પિંડ ભરતે હૈં.દીજે.૨૧

(કવિકથન દોહરા.)

જહાં અહિંસા ધર્મ તહાં, હિંસા તહાં અધર્મ;
 ધર્મ અધર્મ ન સઁગ રહૈ, યહી પરમ હૈ મર્મ. ૧
વાઘ સબલકા યાગમેં, કોઉ ન લેતહૈ નામ;
 છાગ નિબલકોં યાગમેં, હોમત નીચ નકામ. ૨
સબલનસેં સબહી ડરેં, નિબલનસેં સિરજોરી,-
 કરતે નરનારી સભી, કહૈં હમ તત્વ નિચોરી. ૩
નિર્બલકા નિત પક્ષ કરી, અતિ કરિયેં ઉપકાર;
 પરિહરિયે પાતિક સદા, ધન્ય ધન્ય અવતાર. ૪

કુત્તેકી પુકાર.

(કરમનકી ગતિ ન્યારી ઉદ્ધવ ટારી નહિ ટરે-યહ રાહ.)
દયાવંત દિલદાર આગે હમ ફરયાદ કરેં,
 સુનહુ સબ હમ ફરયાદ કરેં.

જિસ ગલિયનમેં બસૈ ઉસીમેં, ફિરફિર ગુજર કરેં રે;
થોડ઼ેમેં સંતોષ પાય નિત, મસ્ત હોય વિચરેં. દયાવંત. ૧
ઉસી ગલીકે રક્ષન કારન, નિશિદિન ફિકર ધરેં રે;
ચોર ચુગલસેં બચાયદે હમ, ભલી નૌકરી ભરેં. દયાવંત.૨
જિનકી રોટી ખાવૈ ઉનકે, હુકમ મુજબ અનુસરેં રે;
નિમકહલાલિ નેકી સહુ નિત નિત, ઉન્હીકે દ્વાર ઠરેં. દયાવંત. ૩
દામ લિયે બિન કામ કરેં હમ, નિત્યહી રૌન્ડ ફિરેં રે;
ચૌકી કરેં ન કરેં હરકત કછુ, વ્યર્થ ન કભી ઉચરેં. દયાવંત.૪
હોત બાવરા કૂકર ઉનસેં, હમહી દૂર ટરેં રે;
ભુંકભુંક કર સબકોં ચેતાકેં, સ્વામીભક્તપદ વરેં. દયાવંત ૫
તદપિ કિસ તકસીર લિયે જન, હમરા પ્રાન હરેં રે;
ખલકનકે ખાવિંદ ખુદાસેં, દિલમૈ કયોં ન ડરેં. દયાવંત. ૬
જ્ઞાતિ બાહિરા ગ્રથિલ સ્વાન સો, વિભાન હો વિહરેં રે;
કાટૈ ઉસીકે જહરજોરસેં, માનવ પશુ મરેં. દયાવંત.
પર ઉસ્સેં હમ દોષિત નહીં હૈં, અંતર સોચો અરે !
અદોષિકી હત્યા કરિકેં પ્રિય, કહા સાર નિકરે ?! દયાવંત. ૮
અનાથ પર યહ જુલ્મ કિયેકી. કોઉ ન લરત લરેં રે;
પર કયામતકે રોજ સદોષિ, એક નહિ ઉબરેં. દયાવંત. ૯
બેસુમાર મરગયે કુત્તે પર, કેસ ન બંધ પરે રે;
તૌભી હિતાહિતશોધ બિના વહી, રીતિ રહે પકરે. દયાવંત. ૧૦
તુમ્હરે અંતરગૃહમેં ઉત્તમ, વિદ્યાદીપ જરેરે;
ઉન દ્વારા દેખો સતમારગ, તો વર યશ વિસ્તરે. દયાવંત ૧૧

(કવિકથન દોહરા.)

ગુન્હગાર પાવૈ સજા, યહ તો બાત યથાર્થ;

પર અદોષી પાવૈ સજા, યહ હૈ દંડ અકાર્થ. ૧

દોષી કુત્તે બાવરે, અપર સ્વાન નિર્દોષ;
ગરીબનિવાજ ગરીબ પર, રંચ ન ધરિયેં રોશ. ૨

પક્ષીસમાજકી પુકાર.

(સાદી રંગતકી લાવની)

હેં નિરઅપરાધી તઉ વધિક પ્રાન હરતે હૈં,
હમ પક્ષી મિલકર વોહી અર્જ કરતે હૈં.

જહાં તહાં ફિરકર હમ સદાનંદમેં રહેવૈં,
 નિત મધુર શબ્દસેં સબકો આનંદ દેવૈં;
તરુ પત્ર ફૂલ ફળ અન્ન કંદ હમ ખાવૈં,
 કિસિકોં નહીં હરકત કરેં ન જી કુમલાવૈં;
ઇક તુંહિ તુંહિ ત્રાતાકે ગુનગનગાવૈં,
 કરસ્ફોટકતેં ભયગ્રસ્ત હોઇ ઉડજાવૈં;
યદ્યપિ વે હમરે શિકાર હિત ફિરતેહૈં,
 હમ પક્ષી મિલકર વોહી અર્જ કરતેહૈં. ૧
શુક પિક કોકિલ મિલિ મધુર શબ્દ કરતેહૈં,
 પુનિ કેકિ કલા કરી નૃત્ય રંગ ધરતેહૈં;
ચકવા ચકઈ મિલિ ક્રીડ़ત મુદ વરતેહૈં,
 સારસ સરિતા સર તટપર નિત ચરતેહૈં;
અસ બિધ સબ પક્ષી મૌજમધ્ય ઠરતેહૈં,
 હિલમિલકર કુસંપ કલ્મષ પરિહરતેહૈં;
તદપિ હિંસક ક્યોં હમપેં દ્વેષ ધરતે હૈં ?
 હમ પક્ષી હિલકર વોહી અર્જ કરતેહૈં. ૨
પુનિ માંસભક્ષિજન જિંહાસ્વાદવશ હોકર,
 બંદુક શર છુરી ગલોલ આદિ કર ધરકર;
મારત હૈં ત્રાસ સંયુક્ત હર્ષ અતિ લ્યાકર,
 ખુશ હોત નિતાંત ખસૂસ માંસકોં ખાકર,
પર ક્ષણિક સ્વાદ હિત દુર્ગતિ દુઃખ ઉઠાકર,
 અતિ ત્રાહ્ય પુકારેંગે તુમ અહનિશ રોકર;

હૈં દયાવંત સોઇ ભવસમુદ્ર તિરતે હૈં,
  હમ પક્ષી મિલકર વોહી અર્જ કરતે હૈં. ૩
ફેસેનેબલકા અજબ ઢંગ ફેલાયા,
  પંછી કે પરયુત ડ્રેસ અધિક મન ભાયા;
પર નોચનમેં જબ પાપી મન લલચાયા,
  તબ ત્રાસ પૂર્ણ હો પંછી ગણ ઘબડાયા;
બુલબુલ બક શાહમૃગ આદિ પંછી સુખદાયા,
  અતિ અસહ્ય દુઃખ અનંત ઉન્હોંને પાયા;
મિથ્યા શોભાહિત લખ્ખોં પંછી મરતે હૈં,
  હમ પક્ષી મિલકર વોહી અર્જ કરતે હૈં. ૪
કયામતકે રોજ ઉનપેં ફરયાદ કરેંગે,
  ખુદ ખુદા સમક્ષ સુન્યાય સમેત લરેંગે;
બૈકુંઠ ધામમેં બિસ્નુ સમીપ ઠરેંગે,
  વહાં હિંસકકે હિતહારી વાદ નિકરેંગે;
પરમાધામી જબ પ્રશ્નવાદ ઉધરેંગે,
  તબ કૌન જવાબ વૈ યુક્તિ સહિત ઉચરેંગે !
હોગી વહાં પૂરી સજા તો ન ડરતેહૈં !
  હમ પક્ષી મિલકર વોહી અર્જ કરતેહૈં ! ૫
યહ ફના જગતહૈ તજિયે સર્વ અનીતિ,
  નિત વરિયે સુભક્તિ દયામયા શુભ નીતિ;
બોવેંગે જૈસા બીજ વૈસી ફલપ્રાપ્તિ,
  હોતી હૈ કૃત્ય સમાન અચ્છી બદ જન ગતિ;

યહ સમુઝિ સોચીકેં છોટે બડ઼ે જીવોં પ્રતિ,
દે અભયદાન સન્માન પ્રાપ્ત કરી સુખ અતિ,
પ્રિય હસ્ત દીજિયે મોક્ષ યહી કહતે હૈં,
હમ પક્ષી મિલકર વોહી અર્જ કરતે હૈં. ૬

(કવિ કથન–દોહરા.)

વન ઉપવન તરૂ કુંજ ગૃહ, સર સરિતા યે સાત;
કલરવકારીપંછિયુત, લખિકેં ચિત્ત લુભાત. ૧
પશુ પંછી જંતુ અહે, સૃષ્ટિનકો શિંગાર;
ચલ ન સકત ઈક નિમિષભર, વિશ્વનકોં વ્યવહાર. ૨
તરૂ ફલ ફૂલન મનુજકે, દુષ્ટ હવાદિક દોષ;
દૂર કરીકૈ પંછી ગણ,દેત સદા સંતોષ. ૩
વતની એકહી દેશકે, મનુજ રૂ પંછીસમાજ,
ઘાત સ્વદેશી સ્વદેશીકી, કરત સો અતિ અકાજ ! ૪
સબલ કિયે માનવ અરૂ, નિર્બલ કિયે વિહંગ;
કયા નિર્બલકી ઘાત હિત, દઈ સબલતા અંગ ? ! ૫
હે બળ તા બતલાઇયેં, કરીકેં પર ઉપકાર;
હોગા હિતકર મનુજકા, અવશિ સફલ અવતાર ! ૬

મચ્છી આદિ જલચારીઓંકી પુકાર.

(મોહન રસિયા આયે બગિયોમેં–યહરાહ.)

મીનાદિ કહૈં મિત્ત હમારા.–હિંસક કયોં સંહાર કરતહૈં ?
હમેં નિર્દોષી રહી જલ ભીતર, આનંદસેં ઈત ઉત વિચરતહૈં. મીન. ૧

સરિતા—સરવર—કુંડ—સિંધુમેં, બહબૂ હરકર બીચ ઠરતહૈ;
 સ્વચ્છ નીર હમસેં હોવતહૈ, દીન હોયકર હમહી ડરતહૈં. મીન. ૨
જબ લગ દયા નહીં હૈ દિલમેં, જબ લગ નહિ રૂચિ જ્ઞાન ભરતહૈ;
 તબ લગ નહિ કલ્યાન હોયગો, જન્મ મરનમેં જન ઉતરતહૈ. મીન.૩
પરપ્રાણીકી પીર ન જાની, અધમ શ્રેણીપર પાઁઉં ધરતહૈ;
 અરે હાય! વે મનુજ દેહ ધરી, ઘોર નરક બિચ જાય પરતહૈં. તી.૪

(કવિકથન—દોહરા)

જલશુદ્ધિ જો કરત નિત, દેત અતિ આલ્હાદ,
 વે જલચરકી જિંદગી, કયોં કરિયે બરબાદ ? ! ૧
ધીવર પર ધી વર નહી, નહિ તો નીચા કામ;
 કભી ન કરતે વે અહા ! વાસ્તવ ધીમર નામ. ૨
કછુએકોં દે કષ્ટ અતિ, કરત કચકડા ખાસ;
 નિપટ નિર્દયી નીચનર, દેત અવરકોં ત્રાસ. ૩

પૃથક્ પૃથક્ પ્રાણીઓંકી પુકાર.

(બેડલે ભાર ઘણો છે રાજ—યહી રાહ હૈ.)

મધુમક્ષિકા કહે હમ નિત પ્રતિ, વન ઉપવનમેં જાવેં;
 વિવિધ પુષ્પકા સુરસ એંચકર, મિષ્ટ મધુ બનવાવે.
કૃપાલુ ! કહા કહિયેં ! ! હમરે કષ્ટકી કહાની ! ! ! ૧
 ઇતનેમેં નિર્દયીજન આકેં, ત્રાસ ધૂમસેં દેકર;
બચ્ચે સહ હમહુકો મારી, જાતે હૈં મધુ લેકર. કૃપાલુ. ૨

રેશમકે કીડે કહે સુનિયે, દયાલુ ! અર્જ હમારી;
સ્વાર્થ હિતાર્થ હિફાજત સંયુત, પાલત નિંદ્યવ્યોપારી. કૃપાલુ. ૩
હમ રેશમ તૈયાર કરેં તબ, તુરત નીરમેં ડારી;
મહાવ્યથાસહ મારી પીછેસેં, કરત અતિ કિલકારી. કૃપાલુ. ૪
ચૂહે કહતહું સુનિયેં સાહબ ! રહેં હમ જહાં નિરંતર;
કરેં ગુજારા નિજ મહેનતસેં, તોભી રખત હૈં સુનજર. કૃપાલુ. ૫
પ્લેગ આનેકી હમહી ચેતૌની, દેત સદા જી દેકર;
તદપિ ત્રાસયુત નાશ હમારા, કરનેમેં કેઇ તત્પર. કૃપાલુ, ૬
ડુક્કર કહેં હમ જનહિત નિતહી, ઝહરી જીવ નિવારી;
મહા વિસ્તારી ગંદગીહારી, રક્ષા કરત તુમ્હારી. કૃપાલુ. ૭
અતિ તપ્ત કરી લોહશલાકા, ગુદદ્વારા ઉર અંદર;
ડારી ત્રાસસહ મારત હમકોં, પોર્ચુગીજ નિરંતર, કૃપાલુ. ૮
ઉંટ કહત હમ અતિ ઉપયોગી, સકલ કામમેં શૂરે;
લશ્કરકે પીછે રહિકેં હમ, ડંકે દેત સનૂરે. કૃપાલુ. ૯
પર જબ પુરકપાટ તોડિકેં નરવર, વિજય મિલાના ચ્હાવેં;
તબ પેસ્તર અતિ ત્રાસયુક્તસેં, અંત હમારા લ્યાવેં. કૃપાલુ. ૧૦
કૂકર ડુક્કર બિલ્લી કબૂતર, પુકાર યોં કરતે હૈં;
ડાકટરી પ્રયોગ આજમાયશહિત, નાહક હમ મરતે હૈં. કૃપાલુ. ૧૧
મુર્ગે કહે હમ પ્રભુસુમિરનહિત, પિછલી રાત્રિમેં જનકોં;
સજગ કરૈ સંતત તઉ હમરા, ગુણુ ન યાદ હૈ ઉનકોં. કૃપાલુ. ૧૨
દેવદેવીકે બલિહિત હમકોં, મૂરખ માનવ મારેં;
દાનવસમ હો જિવ્હાસ્વાદ વશ, સંતતિ સહિત સંહારેં. કૃપાલુ. ૧૩

ચઁવરીગાઇકે પુંછ હસ્તિરદ, પક્ષીકે પર છેદે;
જલથલખગચરજીવાદિકકોં, સ્વારથવશ વિચ્છેદેં. કૃપાલુ. ૧૪
દિખાકે સચ્ચી રહમદિલી તુમ, રક્ષા કરો હમારી;
અવશિ દયાદેવી ખુશ હોકર, સાહ્ય કરૈગી તુમ્હારી. કૃપાલુ. ૧૫
ગરીબનિવાજ દયાલુ અપની, હૈ સરકાર સુન્યાયી;
યોગ્ય અર્જસહ ફર્જ બજાકર, કરો સફલ શ્રમ ભાઇ. કૃપાલુ. ૧૬

(કવીકથન-દોહરા.)

માતા ભી માંગે બિના, પુરસત નહીં પકવાન્ન;
અર્જ બિગર કિસ ગરજસેં, દૈ સરકાર સુદાન ! ૧
ગદહે ઘોડે બહલપર, ભાર ભરૈ હદપાર;
પીડિતકોં પીડે ઉસેં, દંડ દેત સરકાર. ૨
તો કયા એૈસે તંત્રમેં, જાનિબુઝી લૈ જાન;
સજાવાર નાં હોય કયોં ? સોચો જરા નિદાન. ૩
હૈ પંખા નિજ હાથમેં, પર હિલાવત હાથ;
કયોંકર પવનમજા મિલે ? સોચો તત્ત્વ સંગાથ ! ૪
સુસ્તી હઠ વશ હોઇકેં, કછુ ન કરોગે વીર ?
હર્ગીઝ હોગા હિંદકા, ખાલી ખજાના અખીર. ૫
પશ્વાદિક ઇસ દેશકી, હૈ દોલત દુખહારી;
ઇહિ હિતુ રક્ષા કરનહિત, તુરંત કરો તૈયારી. ૬
કુલ મજહબકે મનુજ મિલી, ધર્મતત્ત્વ ઉરધાર;
માંગોગે જો મહેર તો, બક્ષૈગી સરકાર ! ૭

અપંગ અનાથ જનોકી અર્જ.

(તુઝે હૈ શોખ મિલનેકા તો હરદમ લય લગાતાજા–યહી રાહ હૈ)

તેરે હિયમેં દયા હૈ તો, ભલા શુભકૃત્ય કરતાજા;
બદી નેકીકે બંધનસે, ત્વરિત તૂં દૂર નિકરતાજા. તેરે. ૧
ફના ઇસ દેહકો સમઝી, ભલાઇ ખૂબ કરલૈ તૂં;
બિના જૂતેસેં કાંટોંમે, નિડર હોકર બિચરતાજા. તેરે. ૨
દુખિકો દેખિકે પ્યારે, દુઃખ પરિપૂર્ણ સમઝતાજા;
જલે હુવેકો નિરખિ મનમેં, સોચકર ખૂબ જરતાજા; તેરે. ૩
બધિર અંધે અપંગોપર, દયાદ્રષ્ટિ તૂં કર પ્યારે;
જિસેં ઉપકાર હોવે વોહ, સુખદ મગમેં તૂં ઠરતાજા. તેરે. ૪
ક્ષુધિત અતિથિકો તૂં હરદમ, મિલે સોઈ ખિલાતાજા;
કામ ક્રોધાદિ પાપોંકી, કુવૃત્તિસેં તૂં ડરતાજા. તેરે. ૫
લોભ અભિમાન ઇસ જગમેં, સત્ય કહું વોહ નહિ અચ્છા;
સ્વચ્છ દિલસેં સખી હોકર. પુણ્યપથકો ઉદ્ધરતાજા. તેરે. ૬
કર્મબંધન લગે જબ તક, તભી તક દેહમંદિરમેં;
બંધ અરૂ આશ્રવાદિહૈં, ઉસેં ક્રમસેં તૂં તજતાજા. તેરે. ૭
સત્ય સંતોષ સદ્વૃત્તિ, સદા શુભ જ્ઞાન સુખકર હૈં;
હોઇ તલ્લીન હૃદયહૃદમેં, ધૃતિશાંતિકો ભરતાજા. તેરે. ૮
મિલા ધન પુણ્યકરણીસેં, કરી વ્યય પુણ્યકરણીમેં;
અક્ષય ધન પુણ્યસંચયકા, પુનઃભી ખૂબ મિલાતાજા. તેરે. ૯

પરોપકાર જો જો હેં, સભી વોહી તૂં કર પ્યારે;
લાભ નિજ લચ્છિકા લેકર, અમરકીર્તિકો વરતાજા. તેરે. ૧૦
અતિથિશાલા દવાશાલા, પઠનશાલા હુનરશાલા;
અન્નશાલા અનાથાશ્રમ્-ઇત્યાદિ તૂં બનાતાજા. તેરે. ૧૧
ચપલ લક્ષ્મી ચપલ જીવન, જાયગા તૂં સમઝ આખિર;
બની દાતા તૂં અર્થીકો, માન બિન દાન દેતાજા. તેરે. ૧૨
જહાંતક નીર વહતા હૈ, વહાં તક જલ્ પિલા લે તૂં;
સૂખેગા નીર કરેગા કયા ? વોહી હરદમ સુમિરતાજા. તેરે. ૧૩
સભી સન્માર્ગ હેં સોઈ, દયા અંદર સમાતે હેં;
ધર્મતરૂમૂલ દયાહીકો. ભાવયુત નિત્ય ભજતાજા, તેરે. ૧૪
સુખદબાની સુગુરૂકી તૂં, સદા સુનકર સાર ગહિ લે;
દયારૂપી સુધાપીકર, સર્વ વ્યાધિકો હરતાજા, તેરે. ૧૫

(કવિકથન-દોહરા.)

લાડી ગાડી બાડીમેં, કિંવા ઘર દરબાર;
વિષયાદિક દુર્વ્યસનમેં, ખોવત ગર્થ ગઁવાર, ૧
બુદ્ધિવંત જન બહુતસા, ધન સત્કર્મ નિમિત્ત;
માન રહિત મુદ સહિત, નિત્ય વાવરે વિત્ત. ૨
કાંસુકુંડમેં કૂલીકે, અતિશય બનત ઉદાર;
ધર્મકુંડમેં ઢીઠ હુઈ, નિશ્ચય ભનત નકાર. ૩
ઔરનકે ઉપકારહિત, જર વ્યય કરત જરૂર;
ધન્યવંત સોઇ ધનપતી, અવર ધનાઢય મજૂર. ૪

ઉપસંહાર.

(પ્રીતિપારતની કરનાર—યહ રાહ હૈ.)

સુખકર સકલ ધર્મકા સાર, હૈ ઇક જીવદયા હિતકાર;
યહ ભવ સુખ યશ પ્રાપ્તિ ઉદાર, પરભવ પાવૈ ભવદધિપાર.
જિન કામોંસેં કોઇ જીવભી, પીડ઼ા પાવત ભાઇ;
ઉન કામોંકોં તુરંત તજો તુમ, હૈં વૈ અતિ દુખદાઇ. સુખકર. ૧
જૈસા જી અપનેકોં પ્રિય હૈ, વૈસાહી પ્રિય સબકોં;
સુખ દુખ સબકો સમાન તો ફિર; હીન ગિનત ક્યોં ઉનકોં, સુ. ૨
એક અહિંસા પરમ ધર્મ હૈ, ષટ્દર્શનભી માનૈ;
હિંસા નરક દુઃખકી દાતા, તત્ત્વવાદિજન જાનૈ. સુખ. ૩
મન વાણી કર્મોસેં કરિકેં, પ્રાણિઘાત નહિ કીજે;
શાંતિપર્વ મહાભારત ભાષિત, ગુનિજન સાર ગહીજેં. સુખ. ૪
પોષત પિંડ઼ માંસસેં જો જન, અધમાધમ સોઇ કહિયે;
એસા અનુશાસન પર્વમેં, પ્રમાણ સો સદ્દહિયેં, સુખ. ૫
સપ્તમસ્કંધ અધ્યાય ચતુર્દશ, શ્રીમદ્ ભાગવત અંદર;
ધર્મરાજકોં નારદમુનિનેં, બોધ દિયા અતિ સુંદર. સુખ. ૬
મૃગ ખર ઊંટ ઉરગ કપિ ઊંદર, મખ્ખી પંછી ઇન સબકોં;
સ્વાત્મા યા નિજસુત સમ ગિનિ પ્રિય,સમઝો સુચિ મતલબકોં. ૭
વિષ્ણુપુરાનમેં ખાસ લિખા હૈ, સબ જિય સમ સુખ ચ્હાવૈં;
પ્રાણિનકે વધસેં વધકર્ત્તા, ઘોર નરકમેં જાવૈં. સુખ. ૮
મનુસ્મૃતિકે અધ્યાય પંચમેં, મનુજી યોં ફરમાવૈં;
માંસ મિલત નહી હિંસા બિન અરૂ,હિંસક સ્વર્ગ ન પાવૈં. સુખ. ૯

પારાસરસ્મૃતિ કહતી હૈ, હિંસા શ્રાદ્ધમેં મતકર;
માંસભોજયસેં પિતૃતૃપ્તિ કરી, મૂર્ખ પાપીપદના ધર. સુખ. ૧૦
તજી સુગંધ વિભૂતિ ચંદનકી, વિભૂતિ તન જ્યોં ધારૈ;
ત્યોં તજી પુણ્યવિભૂતિ પાપી, પાપવિભૂતિ પસારૈ. સુખ. ૧૧
જૈનસૂત્ર શ્રીસુયગડાંગમેં, દયાધર્મ દિલખાયા;
સૂત્ર ઉત્તરાધ્યયન મધ્યભી, વહી મર્મ સમઝાયા. સુખ. ૧૨
મૈં હૂં તુઝે અભય અવિરોધી, લૈ યહ તૂં સ્વીકારી;
પ્રાણીમાત્રકો અભયદાન દૈ, હિંસા કાર્ય નિવારી. સુખ. ૧૩
આત્મા મલિન હોય હિંસાસેં, સુન પ્રિય સંજતીરાયા;
હૈ "જીવો જીવસ્ય જીવનમ્", મહાવાક્ય સુખદાયા. સુખ. ૧૪
ગર્દભાલ મુનિપતિ પુનિ બોલે, સચ્ચા અર્થ સુન પ્યારે;
જીવજીવન જીવોકી મદદસેં, સમઝ સમઝ ગુનગારે. ૧૫
પશ્વાદિકકી સહાયતાસેં, માનવજીવન સુધરૈ;
મનુજ મદદસેં પશ્વાદિકકા, જીવન સુખસેં ગુજરૈ. સુખ. ૧૬
જીવજીવોંકા જીવન કહી શઠ, વિપરિત અર્થ બતાવૈં;
જીવજીવોંકોં ખાકર જીવૈં, શાસ્ત્રાજ્ઞા દિખલાવૈં (!) સુખ. ૧૭
ક્યોં 'જીવો જીવસ્ય ભોજનમ્' નહીં કહા તજ્ઞોંને ? !
અર્થ કરૈ સો વ્યર્થ ઈસીસેં, સમઝ લિયા સુજ્ઞોંને ! સુખ. ૧૮
ઇસ્લામી મજહબ ફરમાવૈ, ચીટીકોં નહીં મારો;
દતુવન હિત નિત હરે વૃચ્છકી, ડાલીકોં ન વિદારો ! સુખ. ૧૯
રોઝે અરૂ રમજાન ઇદ દિન, દારૂ માંસ ઓસોબત;
સચ્ચે દીન કભી નહીં સેવત, હરામ ગિનિકેં ત્યાગત. સુખ ૨૦

પેગંબર સાહબકા હુકમ હૈ, રહમ્ રખો કુલ જી પર;
રહમમયી સોઇ રહીમાન-રબ, માલિક ગરીબપરવર. સુખ. ૨૧
પીર ઔલિયે જો જો હુવે હૈં, વે સબ આમિષત્યાગી;
તબ બક્કરકી કુરબાનીકા, હુકમ કયોં કરત સુભાગી. સુખ. ૨૨
સાહબ હજરતઅલી ખલીફે, મીશરા કહૈં હૈં એ નર!
પશુ પંછીકી પેટ બીચમેં, કભી કબર તું ના કર. સુખ ૨૩
સબક્તગિન શિકારકી અંદર, રહમ હિરનીપર લયાયા;
અલ્લાહને ઉસે ઉસી રહમસેં, બાદશાહ બનવાયા. સુખ. ૨૪
ધર્મશાસ્ત્રમેં બહુતેરે હૈં, ઐસે બચન તથાપી;
બેરહમદિલ કરકેં કેઇ, મારત જીવ અઘાપી. સુખ. ૨૫
કવિ કહતા હૈ સુનિયે ગુનિજન, ધર્મવચન સદ્દહ કર;
કુલ જીવોકા જાન બચાઓ, રહમ હમેશાઃ રખકર. સુખ. ૨૬

(ગ઼જ઼લ.)

રહમ્ જો કરતા હૈ બદલા રહમકા વોહ પાએગા,
જુલ્મ કરતા હૈ તો બદલા જુલ્મકા મિલ જાએગા.
રહમ્ જ઼ાલિમપર કરૈ ગર પાક રબ્બુલ આલામીન;
જુલ્મ ફિર મજ઼લૂમકે હકમેં બુરા હો જાએગા; રહમ. ૧
માફ઼ તોબાહસેં કરેં હક શિર્કસા જુલ્મુન્ અજીમ,
હક મગર બંદોકા વોહ બખ્શેં તો બખ્શા જાએગા. રહમ. ૨
જુલ્મકા તાજીર એહસાકી જજા એહસાન હૈ,
પેડ઼ બાબૂલોંકે બોકર આમ કયોંકર ખાએગા ? !

નેકીયેં મજ઼લૂમકું જ઼ાલિમકી હૈ દાવર જ઼રૂર,
  સબ ગુનાહ મજ઼લૂમ હક જ઼ાલિમકે સર ઉઠવાયગા ! રહમ. ૩
શીખતાહૈ દેખકર કયું ગૈરકી બદચાલ તૂં,
  ચોર ચોરી ગો કરે એક દિન તો પકડા જાએગા !
અહલે દિલહૈ તો કિસીકી તું દિલ આજ઼ારી ન કર,
  યાદ રખ મેરી નસીહત વરને તૂં પછતાએગા. રહમ. ૪
માલો જ઼રકે જ઼ોરપર યે નિખવતોકીઆરોમની,
  પર યે મુલ્કો માલ સબ ઇસ જા પડ઼ા રહજાએગા;
ઇલ્મ પડ઼હકર મોલવી જુલ્મોદગા જાઇજ કિયા,
  કયા તેરે ઝુબ્બે કિતાબોંસેં ખુદા ડર જાએગા ? રહમ. ૫
સાંપ વિચ્છુકી હિફ઼ાજ઼ત બેગુનાહ ઇન્સાનકોં,
  ઝહર ખિલવાતા હૈ વોહ ઝુંઠા ધરમ કહલાએગા;
હૈં મિયાં મજ઼લૂમ કરતે હક અદા ઇન્સાનિયત્,
  કયા દરિંદોંકોં નસીહતકા અસર હો જાએગા !? રહમ. ૬

જુલ્મ કરના છોડ દે જ઼ાલિમ ખુદાકે વાસ્તે,
હૈ યહ હરકત નારવાં અહલે વફ઼ાકે વાસ્તે. જુલ્મ કરના.
હૈ બનાએ સબ ઉસીકે જિસને તૂ પૈદા કિયા,
કયોં સતાતા હૈ કિસીકો દો દિનાકે વાસ્તે. જુલ્મ કરના.
હોગી ખુદ ગ઼રજ઼ી ભલા ઇસસેભી બઢ઼કર ઔર કયા ?
જાન લેતા ઔરકી અપને મજ઼ાકે વાસ્તે. જુલ્મ કરના.
કાટ કર ઔરોંકી ગર્દન ખૈ઼ર અપની માંગતા,
હૈ જગહ ઇન્સાફ઼કો દિલમેં ખુદાકે વાસ્તે, જુલ્મ કરના.

ચંદરોજા જિંદગી તન હૈ યહ પાનીકા બુલબુલા,
ખ્વામખ્વાહ બનતા હૈ કયોં મુજરિમ સજાકે વાસ્તે. જુલ્મ કરના.
કર ભલા હોગા ભલા નેકીકા બદલા નેક હૈ,
મત સતા હરગીઝ કિસીકો હાજત રફાકે વાસ્તે, જુલ્મ કરના.
કર અદા અપને ફરાયજ હોને વાલી શામ હૈ,
મત મરે મરદૂદ કયોં નાજો અદાકે વાસ્તે ? જુલ્મ કરના.
ભૂલ કર માલિકકો ફિરતા દર બદર બલદેવ કયોં,
જાન દેતા બેહયા વસ્લે બુતાંકે વાસ્તે. જુલ્મ કરના.

જુલ્મ કર કરકે જલીલોંકો જલાતે ન ચલો,
છુરી ગર્દનપૈ ગરીબોંકે ચલાતે ન ચલો;
નહીં બહનેકા હમેશા હૈ યહ હુસ્ને દરિયા,
બદીકી બાઢ઼સે બહુતોંકો બહાતે ન ચલો. ૧
દોરદોરા સદા રહતા ન કિસીકા સાહબ,
સિતમ શમશેરસે આલમકો સતાતે ન ચલો;
અકલસે કામ લો ખલકત હૈ ખુદાકી ઇસમેં,
હોકે બેદર્દ દિલ દીનોંકા દુખાતે ન ચલો. ૨
ચન્દરોજા હૈ ઇસ દુનિયામેં જિંદગી જિસ પર,
નિશાં નેકીકા જમાનેસે મિટાતે ન ચલો;
ખુદાકા ખૌફ કરો કુછ ભી તો દિલમેં યારો;
રશ્કસે ખાકમેં બન્દોંકો મિલાતે ન ચલો, ૩
અતા મલિકને કિયા આપકો હુસ્નો દૌલત,
ગજબકી ચાલસે ગરદૂંકો હિલાતે ન ચલો;

વક્ત બલદેવ અબ જાતા હૈ કમાલો નેકી,
ખ્વાહિશે નફ્સમેં જિંદગીકો ગંવાતે ન ચલો, ૪

કૌન કહતાહૈ કિ જાલિમકો સજા મિલતી નહીં !
નેક કામોંકી કહો કિસકો જઝા મિલતી નહીં ?
જુલ્મ કરતાહૈં જો મસ્કીનોંપે પાકર કુછ અરૂજ.
ચંદહી દિનમેં વહાં ફિર યહ હવા મિલતી નહીં ! ૧
જરપરસ્તહો મગરૂર ગિન્તેહૈં જમાનેકો જો હેચ,
એક દિન ઐસોંકો સુખી ભી ગિઝા મિલતી નહીં !
દેખ તકલીફોંમેં ઔરોંકો હંસા કરતે હૈ જો,
પડકે સડતેહૈં ઉન્હે ઢૂંઢે કઝા મિલતી નહીં ! ૨
સ્વર્ગ નર્ક દોનોં ઈસી જા હૈં મેરે ઐ દોસ્તો !
બાદ મરનેકે કોઇ જા દૂસરી મિલતી નહીં !
સુખકે પાનેકે લિયે હો દાસતૂં સબસેં હકીર,
ઈસસેં બઢ્કે ઔર તુઝે કોઈ દવા મિલતી નહીં ! ૩

ભાઇયો ! છુરી જફાકી ચલાઓગે કબ તલક ?
ખૂંરેજી અપના મજહબ બનાઓગે કબ તલક ?
બાતિલસેં મેલ હકકો ભુલાઓગે કબ તલક ?
ઔર અમ્ર હકસેં આંખ ચુરાઓગે કબ તલક ૧
કબ તક રહોગે જિદ્દો તઅસ્સુબમેં ડુબતે ?
વહશીપનેકો દિલસેં ભુલાઓગે તલક ?

કુરબાનીકા નિશાન ભી વેદોંમેં જબ નહીં,
  દાવા યે બેસબૂત ચલાઓગે કબ તલક? ૨
ઈલિજામ આમ છોડ઼કે સચકો કરો કબૂલ,
  ખાઓગે માંસ ખૂંન બહાઓગે કબ તલક?
ઈમાનસેં હૈ દૂર જો કાટો હો બેકુ઼સૂર,
  જા઼લિમ નફ઼સકો ગુર્ગ બનાઓગે કબ તલક? ૩
માનો અરજ જો કરતા હૈ યક બન્દયે ખુદા,
  ખૂં કરકે પાકબાજ કહાઓગે કબ તલક?
અબ દોસ્તો હૈ બજાએ ખૂં સરબસર જિબૂં,
  ધબ્બા પલીદ હૈ એ મિટાઓગે કબ તલક? ૪

ભલાઈ કર ચલો જગમેં તુમ્હારા ભી ભલા હોગા!
  કિયા જો કામ નેકોબદ વહ એક દિન બરમલા હોગા!
સતાતે હો ગ઼રીબોંકો ન ખાતે ખૌફ઼ માલિકકા,
  કભી કોઈ જુલ્મગર દેખા જો ફૂલા ઔર ફલા હોગા!
ખુદાકે હૈ સભી બંદે બનો મત ખૂનકે પ્યાસે,
  છુરી જલ્લાદકે નીચે તુમ્હારા ખુદ ગલા હોગા!
સમઝકર જાન અપની સી દુખાઓ મત કિસીકા દિલ,
  જલાવેગા તુમ્હેં બેશક જો ખુદ તુમ્હસેં જલા હોગા?
ફ઼રાયજ઼ અપનેકો હરદમ અદા કરતે રહો ફૌરન,
  મજા઼ બલદેવ વિષયોંકા તુમ્હેં એક દિન બલા હોગા!

માંસ ભક્ષણકી કોઈ શ્રુતી જ઼રા મિલતી નહીં,
  આજ્ઞા વેદોંમેં ઈશ્વરકી ફ઼િદા મિલતી નહીં;
ઈસિકી નિસબત વેદમેં ઈશ્વરકાહૈ ઉપદેશ સાફ઼,
  કૌન કહતાહૈ કિ જ઼ાલિમકો સજ઼ા મિલતી નહીં?
ગુલશને ભારત હુઆ સુન્સાન ઐસા કિસ લિયે,
  કયોવહ ગુલ મિલતે નહીં કયોં વહ ફ઼િજ઼ા મિલતી નહીં?
પહલે હોતેથે હવન ઘર ઘર નહીં અબ નામ ભી,
  ઈસિ લિયે ભારતમેં વહ આબોહવા મિલતી નહીં!
વહ જ઼માના કયા હુવા જબ સબમેં પ્રીતિથી વહમ,
  પુત્રી માતામેં ભી અબ મહરો વફ઼ા મિલતી નહીં!

મુલ્ક ભારતકી અવિદ્યાસેં ખરાબી હો ગઇ,
  ચાલ ખિસલતકી હક઼ીકત લાજવાબી હોગઇ. મુ. ૧
થે હજ઼ારોં તત્ત્વજ્ઞાની મહઋષિ ઇસ દેશમેં,
  ઉનકી યહ ઔલાદ જાહિલ ઔર શરાબી હો ગઈ. મુ. ૨
હો ગયે ફ઼િર્કે હજ઼ારો મુખતલિફ઼ ઇક એકસે,
  દીન મતકે બાબમેં બિલ્કુલ નવાબી હો ગઇ. મુ. ૩
બાપ શૈવી બનગયે બેટા ઉન્હીકે શાકતિક,
  હૈં મિયાં સુન્ની તો ઘર જ઼ોજે વહાબી હો ગઇ. મુ. ૪
એક ઘરમેં ચાર ફ઼િર્કે કયોં ન હો ખાનેખરાબ,
  નેસ્તો નાબૂદકી સૂરત શિતાબી હો ગઇ. મુ. ૫
તંગદસ્તી મુફ઼લિસી ભારતમેં ઘરઘર ઘુસગઇ,
  દર્દ ગ઼મસેં જ઼ર્દ રૂખ રંગત ગુલાબી હો ગઈ. મુ. ૬

અબ તો ચેતો ભાઇયો બલદેવ મુલ્કી ખેરોખ્વાહ.
દેખિયે ઇસ મુલ્કકી કયા ઇનકિલાબી હો ગઇ. મુ. ૭

(ચોપાઈ.)

લિખે મનુને આઠ કસાઈ, મનુસ્મૃતિમેં દેખો ભાઈ;
પ્રથમ સલાહકા દેનેહારા, દ્વિતીય વહ જિસને પશુમારા;
તીજા અંગ અલગ કર દેવૈ, ચૌથા વહ જો મોલકા લેવૈ;
પંચમ માંસ બેચનેહારા, છઠ્ઠા માંસ બનાવનહારા;
સપ્તમ માંસ પરોસ ખિલાવૈ, અષ્ટમ વહહી દુષ્ટ જો ખાવૈ;
વાસુદેવ કહે સમઝો ભાઈ, કયોં રાક્ષસકી પદવી પાઈ;
નર્ક પંથ ખુલ્લા કરતે હો? જાનીબૂઝી કયોં અઘ વરતે હો?
અંત દશા કયા હોગી તુમ્હારી, સાર તપાસો ખૂબ વિચારી.

મવલાના હુસેન બીન અલી ઉલ વાએઝ ઉલ કાશેફીકે

વચનામૃત.

ખુદાતાલાકા ફરમાન હૈ કિ–"યદિ તું દૂસરે જાનદારો પર રહમ્ બતલાયગા તો તેરેપર મેરી રહમ્નજર હોગી."

" અપને બદનકો દયા–રહમ્કે સુંદર પોષાકસે શોભાવંત બનાનેકીહી જરૂરત હૈ."

" જિસને દયાકા ઝુંડા ઉઠાયા ઉસને અપના ઔર લોગોંકા કામ ફતહપર પહુંચાયાહી સમઝના."

" જો દયા—રહમ્કે લિયે શ્રેષ્ઠ હુવા ઉસપર નસીબકી આંખભી ખુલ્લી હુઈ સમઝીયેગા."

" પરલોકકે સુખકા અથવા ઇસલોકકી સલામતીકા આધાર દયાવૃત્તિ ઔર રહમ્નજરપરહી હૈ."

" અપને આશ્રિતોંકી હરહમ્મેશાં ફિક્ર રખનીહી ચાહિયે."

" જિનકે હૃદય દુઃખ શોક જુલ્મસેં પીડ઼િત હો તો ઉનપર કૃપા રખનીહી યોગ્ય હૈ."

" યદિ તૂં દૂસરેપર ક્ષમા કરેગા તો તેરેકોંભી ક્ષમા બક્ષી જાયગી, કિ જિસ્સે તેરે વાસ્તે અદૃશ્ય (મોક્ષાદિ સદ્ગતિકા) દ્વાર ખુલ્લા હો રહેગા."

" યદિ મેરી મિહિરબાની મિલાનેકી ઇચ્છા હો તો તૂં ભી ઔરોપર રહમ્નજર રખ."

" મુલ્ક આબાદ રખના હો તો અપની હકુમત ભરકે જાન-દારોકી આબાદી રખ ઔર ઉનકે સરપરસેં જુલ્મી લોગોંકી આફતેં દૂર કર."

" સુલતાનોંકે તો ખજાનેસેં ભી પશુ, પંછી, મનુષ્ય વગૈરઃ રૈયત રૂપ ખજાના જ્યાદા કીંમતદાર હૈ; કયોંકિ ખજાનેકી દૌલત ખૂટ જાતી હૈ; મગર રૈયતરૂપ ખજાના હરએક પલમેં નઈ નઈ પૈદાશ કરકેં ખજાનેકોં તર રખ શકતા હૈ."

" દુઃખી ગરીબ જાનદારોકી ઇચ્છા પૂર્ણ કરની ચાહિયે. અગર ગૈરઇન્સાફ મિલતા હો તો ઉસ્કો અદલઇન્સાફ દિલાનેકી કોશીશ કરની ચાહિયે."

" ઉપકારીકા ઉપકાર કભી મત ભૂલ."

" દોનૂ દુનિયાકે ભીતર આનંદકી લહર મિલાની હો તો અહુસાન કર જીવમાત્રકા મન ખુશ કર."

" હરએક આફતમેંસે છૂટ જાના હો તો જાનદારોંકો દિલગિરીકે બંધનમેંસે છુડાયા કર."

" ગરીબ પડોશી યા હરકોઇ જાનદારકો જો તું મદદ કરેગા તો તૂં સ્વર્ગમેં પેગંબરકા પડોસી હુવા હી નજર આયગા."

શ્રીરસ્તુ. !!!

ખામેમિ સવ્વેજીવે, સવ્વે જીવા ખામંતુમે;
મિત્તિમે સવ્વ ભૂએસુ, વેરં મઝં ન કેણઇ.

ભૂલચૂકકે લિયે મિથ્યાદુષ્કૃતમ.

ધન્યવાદ.

ઇસ પ્રાણીપુકારકો, આદ્ય જન્મદાતા અહમદાબાદ નિવાસિ સુકવિ **સાંકલચંદજી પીતામ્બરદાસજી શાહને** દયા ધર્મમર્મ દિખલાનેકે લિયે ગુજર્જરી ભાષાન્વિત સુલલિત પદલાલિત્યમય કાવ્યરચનાયુક્ત ૧૫૦૦૦ પ્રતિ છપવાકર પ્રયત્ન પૂર્વક પ્રસિદ્ધ કી. તદનંતર વિશ્વવિખ્યાત વિમલ વિજ્ઞાન વિભાકર સતાષ્ટ શ્રીયુત્ વિજયાનંદ સૂરીશ્વરજી ઉર્ફે આત્મારામજી મહારાજકે પ્રશિષ્ય તજ્ઞ, કૃતજ્ઞ, અજ્ઞતાભંજક શ્રી **હંસવિજયજી** સાહબને ઇસ પુસ્તકકી ૫૦૦૦ પ્રતિ મહરાકી ભાષામેં તૈયાર કરવા કર પરોપકારાર્થ પ્રસિદ્ધિમેં રખ્ખી. તત્પશ્ચાત્ પુનઃ મુનિ મહારાજજીને સૂરતનિવાસિ શ્રાવકકુલભૂષણ પંચ શ્રીયુત્ જૌહરીજી સૌભાગ્યચંદજી નગીનદાસજીકે શુદ્ધાંતઃકરણરૂપ ક્ષેત્રમેં ઇસ દયામયી પ્રાણીપુકારકા બીજ બોયા ઔર ઇસસેં યહ ફલ પ્રાપ્ત હુઆ કિ યહ હિન્દી ભાષાન્વિત પ્રાણીપુકારકે પુનીત પુસ્તકસેં આજ સુજનોકે કરકમલ સુશોભિત કરનેકા સૌભાગ્ય સ્વાધીન ભયા. ઇસ હેતુસેં ઉક્ત મહામાન્યવર મહાયોંકો ઔર ઇસ પુસ્તકકોં પઢકર જો હિંદુ–ઇસ્લામી–ઈસાઈ મહાશય જાનદારોંકા જાન બચાવેંગે ઉન્કોં મૈં અત્યંત પ્રેમપૂર્વક અનંતાનંત ધન્યવાદ દેકર અત્યાનંદિત હો ચાહતાહું કિ–દયાલુ પરમાત્મા પાઠકકે મનમેં દયાકા અચલ નિવાસ કર મેરા ઔર સબ સુજનોકા શ્રમ સફલ કરેં !

પ્રાણીમાત્રકા પુનીત મિત્ર,
પૂર્ણચંદ્ર શર્મા.

પુસ્તક મિલનેકા પતા.

શેઠ જવાહરલાલજી જૈની,

જિલા બુલંદશહર સિકંદરાબાદ (યૂ.પી.

લાલાજી દત્તાલાલજી સોહનલાલજી,

અમૃતસર (પંજાબ.)

ઝોહરી મોહનલાલભાઈ મગનલાલજી,

દોસીવાડા અહમદાબાદ (ગુજરાત.)

શ્રી હંસવિજયજી જૈન લાયબ્રેરી,

લૂનસાવાડા—અહમદાબાદ (ગુજરાત.)

કવિ સાંકળચંદજી પીતામ્બરદાસજી,

શામલાજીકી પોલ અહમદાબાદ.

પુરોહિત પૂર્ણચંદ્ર શર્મા, અહમદાબાદ (ગુજરાત.)

શાહ છોટાલાલજી મૂલચંદજી,

પોષ્ટ નં. ૩ ત્રાંબાકાંટા બમ્બઈ.

ઇનમેસેં ચાહેસો પતેપર પત્ર લિખ ભેજનેસેં "પ્રાણી પુકાર"કા પુસ્તક ભેટરૂપ (મુફત) મિલ સકતા હૈ; પરં અવશ્ય યાદ રખ્ખા જાઁય કિ આધ આનેકા ટિકીટ પત્રકે સા શામિલ રખકર પુસ્તક મંગાવેં.

પુરોહિત પૂર્ણચંદ્ર શર્મા.

મસાળિયા. જાગીરદાર